

Hvad velfærdsundersøgelsen drejer sig om

– eller kritisk forskning kontra social teknologi

Erik Jørgen Hansen

1. Indledning

Det er utvivlsomt et stort arbejde Kjeld Møller Pedersen (KMP) har lagt i sin kritiske artikel om velfærdsundersøgelsen. Derfor er det trist, at det ikke tydeligt fremgår, at hans artikel kun på det formelle plan drejer sig om netop denne velfærdsundersøgelse. Reelt synes hans budskab at være, at undersøgelser med dette formål og med denne metode slet ikke bør foretages, tilsyneladende fordi deres resultater strider mod KMP's opfattelse af samfundets virkemåde. Dette synspunkt skjuler han imidlertid ved at tillægge undersøgelsen helt andre formål end dem, som undersøgelsen selv har opstillet, og herefter erklære, at vi ikke anvender den rigtige teori eller den bedste metodik til at løse de af ham selv opfundne formål.

At KMP er havnet i denne situation kan i nogen udstrækning skyldes, dels at han i sin argumentation inddrager tidligere papirer om undersøgelsens formål – og altså ikke holder sig til den endelige formålsformulering – dels at han – trods opfordring – ikke har villet afvente læsningen af de sidste tre bind, der er under udgivelse ¹⁾.

Af disse grunde kan jeg – i hvert fald i første omgang – klare mig med en forholdsvis kort replik til kritikken af undersøgelsens teori og metode.

2. Hvad drejer undersøgelsen sig om?

Allerede på anden tekstsider i det første bind af publikation 82 (1) er formålet

1) *Udkommet er:* Hansen, Erik Jørgen: *Fordelingen af leviekårene. Teori, metode og sammenfatning*. Socialforskningsinstituttets publikation 82, bind I, København 1978 og Geckler, Søren, Mogens Kring Rasmussen, Bente Enevoldsen, Henning Hansen og Ditte Bredahl: *Fordelingen af leviekårene. De enkelte leviekårskomponenter*. Socialforskningsinstituttets publikation 82, bind II, København 1978.

Under udgivelse er: Hansen, Erik Jørgen, Søren Geckler og Mogens Kring Rasmussen: *Fordelingen af leviekårene. Den samlede fordeling*. Socialforskningsinstituttets publikation 82, bind III, København 1979.

Hansen, Erik Jørgen: *Fordelingen af leviekårene. De dårligt stillede*. Socialforskningsinstituttets publikation 82, bind IV, København 1979 og Hansen, Erik Jørgen: *Fordelingen af leviekårene. Sammenlægning*. Socialforskningsinstituttets publikation 82, bind V, København 1979.

På grund af problemer med socialforskningsinstituttets trykningskonto i dette finansår kan det helt nøjagtige udgivelsestidspunkt ikke angives.

med velfærdsundersøgelsen formuleret således: »Der sigtes på, for et repræsentativt udsnit af hele landets befolkning, at indsamle relevante data på så mange væsentlige livsområder – i undersøgelsen kaldet velfærds- eller levekårselementer – som muligt. Disse data skal være koordineret på individniveau med henblik på at belyse de enkelte velfærds- eller levekårselementers fordeling mellem de forskellige befolkningskategorier på en sådan måde, at det også bliver muligt at lokalisere virkeligt dårligt stillede grupper i befolkningen, dvs. personer, der har en lav placering på mange velfærds- eller levekårselementer«.

Med denne – i mange henseender ambitiøse – målsætning er det *ikke* samtidig en undersøgelse af årsagerne til forskelle i levekårene eller *virkningerne* – effekten – på nogle sider af levekårene af f. eks. dårlige levekår på andre områder. Der synes da også at være grundlag for at mene, at en sådan evt. udvidelse af problemformuleringen ville have krævet en helt anden tilrettelæggelse af undersøgelsen (2).

Undersøgelsens socialpolitiske sigte er således *ikke* at give svaret på, *hvorfor* nogle befolkningskategorier er særligt dårligt stillede eller *hvordan* dette eventuelt kan ændres. *Derimod* har vi bestræbt os på at besvare spørgsmålet: *Hvilke* befolkningskategorier er særligt dårligt stillede, når så mange sider af levekårene som muligt inddrages *på én gang*?

Tabel 1. Den procentvise andel af 20 - 69-årige, der har meget svært belastende levekår, særskilt efter forskellige baggrundskriterier

Socialgruppe, arbejdsstilling ¹⁾ alder og køn	Meget svært belastende levekår	Herunder: extremt belastende
Socialgruppe	pct.	
I + II	3	0
III	6	2
IV	9	5
V	16	8
Arbejdsstilling		
selvstændige	7	3
funktionærer	6	3
arbejdere	15	7
Alderskategori		
20 - 29	9	5
30 - 49	8	4
50 - 69	13	6
Køn		
mænd	9	4
kvinder	11	6

¹⁾ For ikke-erhvervsaktive er det den tidligere arbejdsstilling.

Kilde: Erik Jørgen Hansen, Søren Geckler og Mogens Kring Rasmussen: *Fordelingen af levekårene. Den samlede fordeling*. Socialforskningsinstituttets publikation 82, bind III, tabel 7.B.30. Under udgivelse.

Derfor må undersøgelsen ende med resultater af den art, som f. eks. fremgår af *tabel 1*, der viser forskelle mellem forskellige befolkningskategorier i andelen, der har »meget svært belastende levkår« (på én gang dårligt helbred, dårlige sociale relationer, dårlige boligforhold og dårligt arbejdsmiljø) eller »extremt belastende levkår« (meget svært belastende levkår plus dårlig økonomi).

Den alternative teori og metodik, som KMP foreslår, har derimod noget at gøre med problemstillinger, der forudsætter kausale analyser og effekt-målinger – ikke problemstillinger, der sigter på at lokalisere befolkningskategorier, som har særligt dårlige eller særligt gode levkår.

3. Velfærdsundersøgelsens teoretiske og metodiske problemer

Det er derfor ikke almindelig mangel på kendskab til gammel eller ny velfærdsøkonomisk teori eller forskellige multivariate analysemetoder, der har gjort, at teori og metode af denne art ikke er taget i anvendelse. Derimod det forhold, at vi ikke kan se, at den nævnte teori og metode løser netop velfærdsundersøgelsens problemer, som kort opridset først og fremmest er følgende: a) Hvilke sider af levkårene er de vigtigste? Herpå findes næppe noget egentligt videnskabeligt svar; men vi er meget overbeviste om, at det især er helbred, uddannelse, sociale relationer, indflydelsesforhold, boligforhold, beskæftigelsesforhold, arbejdsmiljø, lokalsamfund og økonomi, b) Hvad er en dårlig og hvad er en god levkårssituation? På nogle områder er der entydige politiske målsætninger at støtte sig til – på andre ikke. For hver enkelt levkårsvariabel må der imidlertid i undersøgelsen argumenteres for, hvad det forstås ved en dårlig og ved en god situation. Eksempelvis betragter vi boligforholdene som dårlige, hvis »minimumskravene«, dvs. selvstændigt køkken, koldt og varmt vand, eget WC, eget bad (kar eller bruse) og centralvarme, ikke er opfyldt, c) Hvordan koordineres levkårsvariable til levkårskomponenter? Skal eksempelvis dårligt helbred defineres som *både* dårligt fysisk helbred *og* dårligt psykisk helbred eller er det »tilstrækkeligt«, hvis man er dårligt stillet på ét af de to aspekter og endelig d) Hvordan skal afgrænsningen af de forskellige befolkningskategorier foretages? – idet man selvsagt ikke kan påvise forskelle i levkår mellem kategorier i befolkningen, som undersøgelsens inddelinger ikke identificerer. Her må man først og fremmest definere de kategorier, hvorimellem – ifølge klare politiske tilkendegivelser – levkårsforskelle bør formindskes, f. eks. kvinde-mand, familier med og uden børn ovs.

4. Kritisk forskning kontra socialteknologi

Ovenstående problemstillinger skulle pege på, at den danske velfærdsundersøgelse i lighed med den svenske levnadsnivåundersøgelse er, hvad der –

også i denne sammenhæng – er kaldt kritisk forskning (3), nemlig at måle overensstemmelsen eller den manglende overensstemmelse mellem de faktiske levekår for forskellige befolkningsgrupper på hvert leveområde og de samfundsmæssige målsætninger på området, og at gøre dette ved at lade befolkningen selv oplyse om deres levekår – og altså ikke anvende ekspertvurderinger.

Det er min opfattelse, at det i de fleste henseender også er de maximale krav, der i dag kan stilles til socialforskningen. Den kan lokalisere problemerne og hermed være med til at mobilisere kravene om ændringer; men den kan kun i ringe grad selv anvisе ændringsmekanismerne – og bør måske heller ikke gøre det. KMP's artikel tyder imidlertid på, at han tror på mulighederne for at etablere en slags social teknologi, hvor man giver politikerne svaret på, hvilke redskaber de skal tage i anvendelse.

KMP's skarpe angreb på den strukturelle grundopfattelse i velfærdsundersøgelsen og hans fremhæven af resultater fra den såkaldte »personlige fordelingsteori« tyder på, at hans egen evt. rådgivning ville blive af stærkt konserverende karakter.

Lad mig til sidst nævne, at vi i en kommende, dyberegående fase af arbejdet med velfærdsundersøgelsen vil forsøge at anvende mere raffineret metodik, men vel at mærke metodik med udgangspunkt i undersøgelsens problemstillinger og ikke de problemstillinger, der foresvæver KMP. Som oplæg hertil håber jeg senere at få lejlighed til at uddybe de mange, virkelig uløste, teoretiske og metodemæssige problemer, som vi er stødt på i arbejdet med undersøgelsen.

Litteratur

- (1) Hansen, Erik Jørgen: *Fordelingen af levekårene. Teori, metode og sammenfatning*. Socialforskningsinstituttets publikation 82, bind I. København 1978.
- (2) Johansson, Sten: Om ULF-projektet – en utvärdering av SCBs undersökning av levnadsförhållandena i samhället. *Statistisk tidsskrift*, 1979:1.
- (3) Johansson, Sten: Om »Att Ha, att Älska, att Våra«: En kritisk granskning av en jämförande undersökning av välfärd i Norden. *Sociologisk Forskning*, nr. 4, 1977.